

Recension

8 filosofiska texter: Om filosofin, akademien och meningen

Red. Kristian Löfgren och Dan Munter

Anomali 2008. 128 s. ISBN 978-91-976331-1-6

Förlaget Anomali startade under 2007 sin verksamhet med en nyutgivning av Hjalmar Söderbergs kristendomskritiska *Den förvandlade Messias*. Föreliggande bok innehåller åtta nyskrivna texter, de flesta författade av filosofer vid Kungliga Tekniska Högskolan. Uppdraget från redaktörerna har varit att skriva ”om något som känns angeläget” och ”som om detta vore din sista text” (s. 10). Flera av texterna ger uttryck för ett avsevärt missnöje med den nutida akademiska filosofin. Inriktningen hos denna är onekligen ett viktigt ämne att diskutera och det finns lovande ansatser i en del av uppsatserna. Med ett undantag (se nedan) är dock texterna påfallande obearbetade och blir i denna ofärdiga form inte riktigt läsvärda. (Intrycket av hafsverk förstärks dessutom av ett antal språkliga felaktigheter som borde ha varit lätta att upptäcka: ”Russel”, ”scenarior”, ”brottsstycken” m.m.)

Dan Munter hävdar i sitt bidrag att den moderna filosofin lider av en överdriven strävan efter stringens och strikt bevisföring. Beklagande konstaterar han att kraven ”på exakthet och konsistens tvingar fram texter om delmängder, handlingar, beslut, identitet, händelser, orsaker och referens på bekostnad av den mer vida berättelsen om politiken, människan och världen” (s. 19). Ett besläktat problem är enligt Munter att dagens filosofer ideligen diskuterar andra filosofers teorier och argument. ”Förmodligen filar du på en modifiering av utilitarismen eller undersöker en svaghet hos Davidson eller Quine” (s. 27). Denna verksamhet, tycks Munter anse, är föga fruktbar och i strid med de filosofiska dygderna. ”Finn en egen väg eller sluta kalla dig filosof”, manar han (s. 26). Utvecklingen är enligt Munter tragisk: ”Filosofer om filosofer. Teorier om teorier. Texter om texter. Så förfärligt sorgligt” (s. 30). Mindre sorgligt var det förr, då ”Sokrates, Descartes, Nietzsche, Kant, Wittgenstein, Mill och Hume skrev stor filosofi utan en diger referenslista” (s. 25). (Vilka

skrifter av Sokrates – med eller utan referenslistor – har Munter tagit del av?) Munter hävdar också att kraven på stringens gör att de flesta nutida filosofer inte vågar delta i den allmänna samhällsdebatten. Filosoferna kan dock, säger han, ”åter bli angelägna” genom att exempelvis diskutera huruvida övervakningskameror och etiska fonder är goda idéer och ifall samhället bör lagstifta om alkolås och cykelhjälm (s. 22–23).

Munters text är onödigt svepande och rörig. Delvis misstar han sig nog också på hur den samtida filosofin ser ut. Om han med ”den mer vida berättelsen om politiken, människan och världen” menar generella teorier om dessa företeelser – exempelvis teorier om vad rättvisa består i och om människans och världens ontologiska beskaffenhet – så bedrivs det ju mängder av sådan filosofi i dag, där dessutom starka krav på stringens uppfylls. Det är vidare inte ovanligt med nya böcker och artiklar inom akademisk filosofi som är sparsmakade med referenser till andras texter. Studier i tillämpad etik, där man utreder frågor i stil med dem som Munter propagerar för, är inte heller fåtaliga; nyligen utkom till exempel en doktorsavhandling i praktisk filosofi (av Joakim Sandberg vid Göteborgs universitet) just om det etiska i etiska fonder.

Munter borde också ha förtydligat på vilket sätt debatterna om ”delmängder, handlingar, beslut, identitet, händelser, orsaker och referens” – debatter som redan antikens filosofer deltog i eller föregrep – skulle vara oviktiga. Och om nu cykelhjälmsetik kan ingå i ”den mer vida berättelsen om politiken, människan och världen”, vilket Munter tycks anse, så borde dessa diskussioner kvala in där också. Jag är dessutom förvånad över Munters nedlåtande inställning till filosofers diskussioner av andra filosofers teorier och argument. Om man ska fundera över ett filosofiskt problem får man givetvis hjälp av att tränga in i vad skickliga filosofer tänkt i samma ämne. Det är normalt sett bara ett uttryck för en lättjefull respektlöshet att inte att bemöda sig om att referera till och granska deras argumentation.

Madeleine Hayenhjelms bidrag är författat på vers och identifierar bland annat likheter och skillnader mellan filosofi, vetenskap och konst. Hon skriver inte illa, men dessa utdragna jämförelser är bitvis lite väl banala. Hon ondgör sig även, liksom Munter, över ”den nya filosofen” som inte ser ”längre än till andras text” (s. 89). Hayenhjelm efterlyser filosofer som samlar livserfarenheter och inte ”gömmer sig i biblioteket” (s. 93). Det framgår inte om Hayenhjelm menar att man blir en bättre filosof av att samla de livserfarenheter hon godkänner (det är oklart vilka dessa är, utöver att man inte får dem genom läsande av andras texter) eller om poängen bara är att man blir en bättre och klokare människa på andra sätt.

Tobias Harding söker ”i historien efter nya sätt att betrakta relatio-

nen mellan makt och etik sådan som den gestaltar sig i våra dagar” (s. 35). Harding tar sin utgångspunkt i Sokrates, som med sitt liv som offer stod upp mot makten i sitt försvar av vissa etiska och andra principer. Enligt Harding framstår i vår avförtrollade tid – där tillvaron upplevs ha förlorat sina mysterier och där idén om absoluta värden betraktas med skepsis – en sådan hållning som förlegad. Han vill dock återuppliva den och uppmanar oss att ”säga sanningen till makten”, till och med ”oavsett konsekvenserna” (s. 49). Harding förefaller mycket beläst, men hans tankegångar är ofta oklara. Till exempel säger han att ”avförtrollningens främste profet” är David Hume, vilket uppges bero på Humes lag, enligt vilken man inte kan härleda ett ”bör” från ett ”är” (s. 37). Jag ser inte varför Humes lag skulle vara avförtrollande i den ovannämnda meningen. Lagen passar ju utmärkt väl ihop med idén att det finns absoluta värden. Och skulle inte idén att värdeomdömen kan reduceras till empiriska omdömen – vilket är den mest populära strategin bland dem som förnekar Humes lag – i minst lika hög grad som Humes lag göra att verkligheten skulle förlora sina mysterier? Harding verkar också hävda att vi bör tillmäta värdeintuitioner åtminstone lika stor epistemisk vikt som sinnesförnimmelser, eftersom de förra kan vara ”starkare” än de senare (s. 44). Om ”starkare” här åsyftar något rent psykologiskt – såsom intensiteten hos det mentala tillståndet i fråga – är det dock svårt att se varför slutsatsen skulle följa, och om Harding med ”starkare” snarare menar ”epistemiskt mer tillförlitliga” så förutsätter hans argument vad som ska visas.

Kalle Grill bidrar med ett ”Litet analytiskt-filosofiskt manifest”. Antologin innehåller också en replik av Johan Argus samt Grills svar på dennes kritik. (”Filosofer om filosofer. Teorier om teorier. Texter om texter.”) Grill verkar framför allt vilja slå ett slag för begreppsanalys, som han säger ge oss precisa och i många fall användbara verktyg för att lösa filosofiska problem. Han betonar dock att ett och samma ord kan stå för olika begrepp i olika sammanhang och att begreppsanalytikern därför inte bör inbilla sig att han eller hon lyckats fastslå ett ords ”egentliga” betydelse. Till dessa anmärkningar har Grill ansett sig föranledd att foga läran att det finns ”något som existerar oberoende av vilka beskrivningar vi ger det, något som inte i sig är indelat, utan utgör det material som kan göras till föremål för uppdelning” (s. 57). Grill föreslår: ”Låt oss kalla detta något för ’världen’” (s. 57). Världen är enligt Grill ”en väldigt tydlig kategori” (s. 57), även om han misstänker att få människor ”någonsin varit medvetna” om den (s. 58).

Grills syn på begreppsanalys verkar på det hela taget rimlig (om än föga originell). Läsningen försvåras emellertid av hans benägenhet att i förbifarten addera antaganden som inte har någon relevans för hans

huvudpoänger. Exempelvis säger han, efter att ha fastslagit att ett ords betydelse är ett begrepp, att ”det är begrepp som är de viktiga betydelsebärarna” (s. 54). Men tanken att begreppet, vid sidan av att *vara* ordets betydelse, dessutom självt *har* en betydelse verkar inte behövas för något annat påstående som Grill försvarar.

Trots att Grill gör stort väsen av sin metafysiska doktrin om ”världen” verkar han, egendomligt nog, inte ge något argument för den. Teorin tycks likna den uppfattning som Michael Dummett döpt till ”the picture of reality as an amorphous lump”. Denna idé har debatterats en hel del på sistone, och Grills utläggning hade nog blivit mer substantiell och stringent om den tagit sin utgångspunkt i den debatten. Man kan också undra vilken roll Grill tänker sig att hans metafysiska lära spelar för den begreppsanalytiska metod han företräder. Är begreppsanalys t.ex. mindre värdefull om världen är något som, med Grills ord, ”i sig är indelat”?

Johan Argus hävdar i sin mycket kritiska replik bland annat att begreppsanalys, åtminstone som den bedrivs inom analytisk filosofi, uppnår precision endast genom att ”avlägsna stora delar av det som begreppet i sitt naturliga tillstånd innehåller” (s. 67). Verksamheten är enligt Argus ett uttryck för en form av översitteri, som dessutom ”leder till diverse typer av förvirring” (s. 67). Som Grill antyder i sitt genmäle lyckas dock Argus inte klagöra vari översitteriet eller förvirringen skulle bestå. Argus menar också att Grill och andra analytiska filosofer upprättar en ohållbar distinktion mellan det som analyseras och det analyserande subjektet, detta därför att ”man är paniskt rädd för varje typ av subjektiv kontamination” (s. 63). Jag kan inte avgöra hurvida Grill och andra analytiska filosofer är hemsökta av en dylik panisk rädsla, men hur som helst reder inte Argus ut varför distinktionen i fråga borde förkastas, eller vad den närmare bestämt går ut på, eller varför Grill och hans meningsfränder behöver den.

Argus egen uppsats, ”Om det enskilda och allmänna i filosofiska anfäkter”, är ett försök att, i halvt litterär form, beskriva författarens upplevelse av vad det innebär att filosofera självständigt. Man måste ”tro på så lite som möjligt, ibland mindre än vad som krävs för att leva” (s. 119). Detta till skillnad från ”[a]lla dessa människor som . . . redan har sina system färdiga, en mall att följa, en smal farled från stoft till stoft – det händer att jag avundas dem för vad de tror sig veta, för att deras tvivel och frågor inte sträcker sig längre, för att de bottnar i sig själva för att de inte vill veta vilka de är” (s. 113). Argus engagerade – och, som citatet antyder, lätt arroganta – text röjer, såvitt jag kan bedöma, en betydande litterär begåvning, men innehållet är för det mesta överdrivet dunkelt och inte så filosofiskt givande (vilket möjligen inte heller varit avsikten).

Niklas Möller tar sig an frågan om livets mening. Han noterar den vanliga tanken att livet har en ”yttre” mening, vilken skulle bestå i att

en gudomlig varelse bryr sig om oss och har ett syfte med det som sker. Möller vill besvara tre frågor om denna yttre mening. (a) Är det rimligt att tro att det finns en sådan varelse? Möllers svar är här nej. (b) Varför tror ändå så pass många att det finns en sådan? Möller föreslår förklaringen att det, särskilt i tider av svårigheter, är *bra* för oss att ha denna tro. (c) Bör den som mår bra av denna tro fortsätta att hysa den, trots att evidensen pekar på att den är falsk? (På ett ställe tycks Möller påstå att ett jakande svar på (c) skulle vara en instans av idén att om ”något är riktigt bra för oss” så bör vi ”tro på det även om det inte är sant” (s. 101). Men det viktiga i sammanhanget är ju inte om exempelvis Guds existens är bra för oss, utan om tron på Guds existens är detta.) Möller säger här att för de allra flesta människor har tron på en yttre mening snarare en destruktiv verkan: den hindrar oss bland annat från att ta ansvar för våra liv. Detta besvarar ju dock inte (c) och dessutom tycks det äventyra Möllers svar på (b).

Möller varnar också för tron på en ”absolut” mening, det vill säga idén ”att det finns en bestämd, entydig mening med allt som händer” (s. 102). Oavsett om denna tro gäller yttre mening eller inte, menar Möller, kan den leda till frustration och hämma oss i vår utveckling. Möller tycks anse att Philip Roths romanfigur Swede, som fruktlöst söker nycklar i det förflutna till varför dottern blivit som hon blivit, illustrerar detta fenomen. Av Möllers beskrivning att döma verkar Swede dock endast söka en *orsak* till dotterns förfall, vilket inte tycks medföra att han söker en *mening* med det.

Enligt Möller är det i detaljerna i våra liv som meningen finns: i konkreta stunder av mänsklig samvaro, i förtjusningen över tussilagens ankomst och i att göra något som är svårt och därigenom växa som person. Han påpekar att det är att nedvärdera dessa företeelser att anta att de är meningsfulla endast om ett gudomligt väsen har ett syfte med dem.

Möllers uppsats är överlag intressant och insiktsfull. De reservationer jag framfört har underlättats av att hans framställning på det stora hela är klar och redig. Detta förhållande borde enligt min mening tas i beaktande av antologins redaktörer. Jag misstänker nämligen att den provokativa ton som utmärker flera av bidragen är avsedd att dra i gång en fortsatt diskussion om det sätt på vilket akademisk filosofi utövas i dag. Detta berömvärda syfte motverkas av det faktum att texterna är så pass grötiga och svävande: viljan att replikera skulle med all sannolikhet bli större med en tydligare måltavla.